

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA HAJVIY VAZIYATLAR YARATISHNING LINGVISTIK ASOSLARI

*Farg'ona viloyati pedagogik mahorat markazi "Tillarni o'qitish metodikasi" kafedrası
o'qituvchisi*

Tillavoldiyev Rustamjon Xolmatjon o'g'li

Tillavoldiyevrustamjon092@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillarida hajviy vaziyatlarni yaratishning lingvistik asoslari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Hajviylikni yuzaga keltiruvchi fonetik, leksik, frazeologik, grammatik va pragmatik vositalarning o'rni yoritiladi. Shuningdek, hajviy vaziyatlarning yuzaga kelishida milliy mentalitet, madaniy omillar hamda kommunikativ vaziyatning ta'siri ilmiy misollar asosida ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari ikki til tizimida hajviylikni ifodalashning umumiy va farqli xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются лингвистические основы создания комических ситуаций в узбекском и английском языках. Анализируются фонетические, лексические, фразеологические, грамматические и прагматические средства создания юмора. Особое внимание уделяется влиянию национальной культуры, менталитета и коммуникативной ситуации на формирование комического эффекта. Результаты исследования позволяют выявить сходства и различия способов выражения юмора в двух языках.*

Abstract: *This article examines the linguistic foundations of creating humorous situations in Uzbek and English from a comparative perspective. The study analyzes phonetic, lexical, phraseological, grammatical and pragmatic means used to produce humorous effects. Particular attention is paid to the influence of national culture, mentality and communicative context on humor production. The findings reveal both common and distinctive linguistic mechanisms of humor in the two languages.*

Kalit so'zlar: *hajviy vaziyat, humor, lingvistika, pragmatika, stilistika, leksik vositalar, frazeologizm, qiyosiy tilshunoslik, diskurs, kommunikatsiya.*

Ключевые слова: *юмор, комическая ситуация, лингвистика, прагматика, стилистика, фразеология, сравнительное языкознание, дискурс, коммуникация.*

Keywords: *humor, humorous situation, linguistics, pragmatics, stylistics, phraseology, comparative linguistics, discourse, communication.*

KIRISH

Til inson tafakkurining mahsuli bo'lib, unda xalqning madaniyati, dunyoqarashi va milliy qadriyatlari o'z ifodasini topadi. Hajviylik ham inson tafakkurining muhim ko'rinishlaridan biri bo'lib, u nafaqat kulgi uyg'otish, balki ijtimoiy hodisalarga tanqidiy munosabat bildirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Bugungi kunda qiyosiy tilshunoslikda o'zbek va ingliz tillarida humorning ifodalanish usullarini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Turli xalqlarning madaniyati va mentaliteti hajviy vaziyatlarning yaratilishida sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ikki tildagi hajviy vositalarni qiyosiy tahlil qilish nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek va ingliz tillarida hajviy vaziyatlarni hosil qiluvchi lingvistik vositalarni aniqlash, ularning o'xshash va farqli tomonlarini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

qiyosiy-tarixiy metod;

tavsifiy metod;

semantik tahlil;

pragmatik tahlil;

diskurs tahlili;

stilistik tahlil.

Asosiy qism

Hajviy vaziyat tushunchasi

Hajviy vaziyat — bu nutq jarayonida yoki badiiy matnda kulgi uyg'otuvchi kommunikativ holatdir. Bunday vaziyat ko'pincha kutilmagan mazmun, mantiqiy nomuvofiqlik, so'z o'yini yoki vaziyat paradoksi asosida yuzaga keladi.

Ingliz tilida humor ko'proq verbal joke, irony, sarcasm, pun va wordplay vositalari orqali yaratiladi. O'zbek tilida esa maqollar, matallar, kinoya, qochiriq, xalqona iboralar hamda frazeologik birliklar hajviylikni kuchaytiradi.

Leksik vositalar

Hajviylikni yaratishda eng faol qatlamlardan biri leksik birliklardir.

O'zbek tilidan misol

— Sen juda mehnatkash ekansan.

— Ha, ishni ertaga qoldirish uchun bugun ancha mehnat qilaman.

Bu misolda kulgi "mehnatkash" so'zining kutilmagan ma'noda qo'llanishi orqali yuzaga keladi.

Ingliz tilidan misol

"I am on a seafood diet. I see food and I eat it."

Bu hazilda "seafood diet" iborasining ikki xil talqini kulgili effekt hosil qiladi.

Frazeologik vositalar

Frazeologizmlar ham humor yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Masalan:

"Og'ziga talqon solgan."

Oddiy vaziyatda bu ibora jim turishni bildiradi, biroq kulgili dialoglarda u kinoyaviy ma'noda qo'llanib, hajviy vaziyatni yuzaga keltiradi.

Ingliz tilida:

"Break a leg."

Mazkur ibora so'zma-so'z tarjima qilinsa kulgili ma'no yuzaga keladi, aslida esa "Omad tilayman" degan ma'noni anglatadi.

Grammatik vositalar

Ba'zan grammatik qurilishning o'zgarishi ham hajviylikni kuchaytiradi.

Masalan:

"O'qituvchi: Nega kech qolding?

Talaba: Vaqtim ertaroq kelishga yetmadi."

Mantiqiy nomuvofiqlik kulgili vaziyatni hosil qilmoqda.

Ingliz tilida:

Teacher: Why are you late?

Student: Because the bell rang before I came.

Mazmuniy paradoks hazilni yuzaga keltiradi.

Pragmatik vositalar

Pragmatika hajviy vaziyat yaratishda muhim o'rin tutadi. Bir xil gap turli vaziyatlarda turlicha kulgi uyg'otishi mumkin.

Masalan:

— Juda ozg'in ekansan.

— Internet sekin ishlasa, ovqat ham yegim kelmaydi.

Bu javob mantiqiy bog'lanishning buzilishi orqali kulgi hosil qiladi.

Milliy-madaniy omillar

O'zbek humorida mehmondo'stlik, qarindoshlik, oilaviy munosabatlar, qo'ni-qo'shnichilik kabi tushunchalar ko'p uchraydi.

Ingliz humorida esa:

individualizm;

o'zini-o'zi kulgiga qo'yish (self-deprecating humor);

kinoya (irony);

understatement;

absurd humor

keng tarqalgan.

Shuning uchun ayrim ingliz hazillari o'zbek tiliga to'liq tarjima qilinganda kulgi effekti yo'qolishi mumkin.

Muhokama

Qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, har ikki tilda ham hajviy vaziyatlarning asosida mantiqiy nomuvofiqlik, kutilmagan semantik burilish va kommunikativ ziddiyat yotadi. Biroq ularni ifodalovchi lingvistik vositalar milliy madaniyat va til tizimining o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq.

O'zbek tilida frazeologik birliklar va xalqona iboralar humorning asosiy manbalaridan biri bo'lsa, ingliz tilida omonimlar, polisemiya va so'z o'yinlari keng qo'llanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek va ingliz tillarida hajviy vaziyatlarni yaratishda umumiy lingvistik qonuniyatlar mavjud bo'lsa-da, ularning ifodalanish shakllari madaniy va milliy omillar bilan chambarchas bog'liq. O'zbek tilida frazeologik birliklar, maqollar va xalqona iboralar hajviylikning asosiy vositalari hisoblanadi. Ingliz tilida esa so'z o'yinlari, kinoya va pragmatik strategiyalar ustunlik qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik hamda pragmalingvistika sohalarida olib boriladigan keyingi ilmiy izlanishlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Арутюнова Н. Д. Лингвистика текста. – Москва: Наука, 2002.
- Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2019.
- Leech G. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983.
- Attardo S. Linguistic Theories of Humor. Berlin: Mouton de Gruyter, 1994.
- Nash W. The Language of Humour. London: Longman, 1985.
- Yus D. Humour and Relevance. Amsterdam: John Benjamins, 2016.
- Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008.
- Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O'qituvchi, 2013.
- Yo'ldoshev B. Hozirgi o'zbek adabiy tili stilistikasi. – Toshkent, 2015.
- Grice H. P. Studies in the Way of Words. Harvard University Press, 1989.
- Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht: Reidel, 1985.
- Dynel M. Humorous Garden Paths. Cambridge Scholars Publishing, 2009.
- Chiaro D. The Language of Jokes. Routledge, 1992.
- Qo'ng'urov R. O'zbek tilining tasviri vositalari. – Toshkent, 1977.
- Nurmonov A. Lingvistik nazariya asoslari. – Toshkent: Fan, 2008.